

UŞAQ ƏDƏBİYYATINA DAİR BİBLİOQRAFİK İNFORMASİYAYA SOSİAL TƏLƏBAT

Respublikamızın müstəqillik yolu ilə inamla irəlilədiyi bir zamanda böyüməkdə olan uşaq və yeniyetmələrin düzgün və məqsədyönlü tərbiyəsi, ana vətənə, müqəddəs torpağa məhəbbət, şəhidlərimizin unudulmaz xatirəsinə ehtiram və gələcəyə inam ruhunda yetişdirilməsi, gənclərin dünyagörüşünün formalaşdırılması, vətənə layiqli vətəndaş kimi yetişdirilməsində uşaq ədəbiyyatının rolu böyükdür.

Uşaq ədəbiyyatı tarixinin bəşər övladının yaşı qədər çox qədim dövrlərdən başladığını söyləsək səhv etmərik. Yuxularımızı arşə çəkən sehrli nağıllar, analarımızın laylaları, bayatıları uzun illər mənəvi dünyamızın zəngin xəzinəsi olmuşdur. Uşaq ədəbiyyatı bütün insanların bəhrələndiyi və çox sevdiyi bir ədəbiyyatdır. Dünyanın ən uca sərkərdələri, sənət dühaları belə uşaq ədəbiyyatının gözündən su içib zaman-zaman öz adlarını tarixin səhifələrinə yazmışlar.

Uşaqlar bizim gələcəyimizdir. Bu müdrik firkin mənə çalarları çoxdur. Onların məhz xoş sabahımız olmaları bu günün necəliyindən çox asılıdır. Elə buna görə də ölkə başçısı cənab İlham Əliyev 22 dekabr 2008-ci ildə “2009 – cu ilin “Uşaq ili” élan edilməsi haqqında” sərəncam imzalayıb.

Sərəncamdan irəli gələn vəzifələrin həllində ölkədə fəaliyyət göstərən dövlət qurumları ilə yanaşı kitabxanaların da vəzifələri müəyyənləşdirilmişdir. Cəmiyyətin mədəni sərvəti və informasiya bazası olan kitabxanalar müasir dövrdə olduqca mürəkkəb sosial funksiyaları yerinə yetirməklə, uşaqların mütaliə mədəniyyətinin formalaşmasına səmərəli təsir göstərir. Kitabxanaların yerinə yetirdikləri funksiyalar “Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda daha ətraflı öz əksini tapmışdır. Qanunda yazılır: “Kitabxana – elm, informasiya, mədəniyyət, təhsil və tərbiyə müəssisəsi kimi çap əsərlərini və digər informasiya daşıyıcılarını toplayıb, mühafizə edən, onların sistemli ictimai istifadəsini təşkil edən, cəmiyyətin intellectual və mənəvi potensialının inkişafına xidmət göstərən sosial institutdur” (1).

Bəşər sivilizasiyasının ən böyük nailiyyətlərindən biri olan kitab nəsil-dən-nəslə məhz kitabxanalar vasitəsilə çatdırılır. Ulu öndərimiz H.Əliyev kitabxanaların fəaliyyətini yüksək qiymətləndirərək demişdir: “Kitabxana xalq, millət üçün, cəmiyyət üçün müqəddəs bir yer, mənəviyyət, bilik, zəka mənbəyidir”(2).

Müasir dövrdə kitabxanalar bəşəriyyətin elmi sərvətini toplayıb, qoruyub onları insanların istifadəsinə verməklə elmin, mədəniyyətin və yeniyetmələrin dünyagörüşünün formalaşdırılması, elmin və texnikanın yeni nailiyyətlərini, ətraf aləmdə baş verən təbiət və cəmiyyət hadisələrinin mahiyyətinin dərk edilməsinə uyğun iş aparmaq, respublikamızın həyatında baş verən əlamətdar hadisələrin təbliğinin günün tələbləri səviyyəsində qurmaq kimi mühüm vəzifələri yerinə yetirirlər.

Milli-mənəvi dəyərlərimizi özündə əks etdirən uşaq ədəbiyyatına olan qayğı və diqqətin nəticəsi olaraq ədəbi irsimizin qorunmasında ulu öndər H.Əliyevin davamçısı cənab prezident İlham Əliyev “Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında” 12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı imzalamışdır. Bu sərəncama əsasən təkrar nəşr edilən kitablar ölkə kitabxanalarına hədiyyə edilir, bununla da uşaq ədəbiyyatına olan biblioqrafik informasiya tələbatının ödənilməsində əhəmiyyətli rol oynayır.

Uşaq ədəbiyyatı hər bir yeniyetmənin, gəncin gələcəyini müəyyənləşdirir, sənət, ixtisas seçimində, elmin sirlərinə yiyələnməkdə yardımçısı olur. Bundan başqa uşaq ədəbiyyatı uşaqların mütaliə mədəniyyətinin yüksəldilməsinə də öz təsirini göstərir. Uşaqlar bədii ədəbiyyat vasitəsilə keçmiş, bugünkü həyatımızı və inkişafımızı bədii şəkildə öyrənirlər. Ona görə də uşaqların yaş xüsusiyyətlərinə və bilik səviyyələrinə uyğun ən yaxşı əsərlərin təbliğ edilməsi mühüm əhəmiyyətə malikdir. Uşaq əsərlərinin təbliği üçün biblioqrafiyaya böyük ehtiyac vardır. Azərbaycan ədəbiyyatı biblioqrafiyasının əsas qollarından birini uşaq ədəbiyyatının biblioqrafiyası təşkil edir. Uşaq ədəbiyyatının müxtəlif yaşlı oxucular arasında təbliğ edilib yayılması, onun biblioqrafiyasının daha da inkişaf etdirilməsini tələb edir. Uşaq ədəbiyyatının biblioqrafiyası ədəbiyyat təbliğində və şagirdlərin mütaliəsinə rəhbərlikdə ən mühüm vasitə hesab olunur.

Müstəqil respublikamızda uşaq kitabxanaları tərəfindən həyata keçirilən bütün biblioqrafik işlər, müxtəlif yaşlı uşaqların mütaliəsinə rəhbərlik və ümumi biblioqrafik informasiyanın genişlənməsinə kömək etməklə bərabər, həm də uşaqların mütaliə mədəniyyətinin tərbiyəsi ilə bağlıdır.

Gələcəyimiz olan uşaqların, bugünkü məktəblilərin dünyagörüşünün zənginləşməsində, estetik və mənəvi tərbiyəsində, tədris prosesində, onların əxlaqi tərbiyəsində, bir sözlə uşaq və gənclərin formalaşmasında uşaq kitabxanalarının rolu böyükdür. Uşaq kitabxanalarında əsas tərbiyə vasitəsi kitabdır. Bütün şüurlu həyatı boyu insanı müşayiət edən kitab onun etibarlı məsləhətçisi və dostudur, mənəviyyat məbəyidir.

Müstəqillik dövründə cəmiyyətimizin bütün sahələrində əsaslı dəyişikliklər getdiyi bir zamanda kitabın rolu və əhəmiyyəti daha da artmışdır. Çünki kitab dövlət quruculuğumuzun alovlu təbliğatçısıdır. Kitab uşaq oxucularının psixologiyasının dəyişməsinə kömək edir, onların formalaşmasının, tərbiyələnmələrinin etibarlı silahıdır. Müasir dövrdə qarşıda duran ən

mühüm vəzifələrdən biri hərtərəfli inkişaf etmiş şəxsiyyətlər yetişdirməkdir. Milli şüur və ləyaqətin tarixi kökləri təsdiq edir ki, hər bir xalq, həmçinin Azərbaycan xalqı özünün tarixi şəxsiyyətlərilə öyünməyə mənəvi haqqı vardır. Milli şüurun formalaşmasına müxtəlif amillər təsir göstərir ki, bunlardan da əsası uzun illər respublikamızda formalaşmış uşaq ədəbiyyatıdır.

Uşaq ədəbiyyatı bəşəriyyətin yaratmış olduğu bütün maddi və mənəvi sərvətləri yeni nəslə öyrədir, onları bu sərvətin əsl varisi kimi tərbiyə edir.

Uşaq ədəbiyyatı - ədəbiyyatın tərkib hissəsi olub, məqsəd və vəzifəsinə görə 17 yaşına qədər müxtəlif oxucu qruplarının təlim, təhsil və əxlaqi-estetik tərbiyəsinə yönəldilən əsərlərə deyilir. (3)

Oxucuların yaş xüsusiyyətlərini nəzərə alan uşaq ədəbiyyatı, əxlaqi-tərbiyəvi məzmunu ilə bərabər, özünəməxsus mövzu, ideya, dil-üslub xüsusiyyətlərinə də malikdir. Uşaqlar üçün yazmaq olduqca çətindir. Onun özünəməxsus xüsusiyyətləri yazıçıdan fitri istedadla, elmi biliklərə yiyələnməklə yanaşı, uşaq aləmini dərinlən öyrənməyi tələb edir. Müxtəlif yaşlı uşaqların maraq dairəsini, estetik zövqünü öyrənmədən, onu müəyyən məqsədə doğru yönəltmək, onun fərdi meylini inkişaf etdirmək olmaz. Məlumdur ki, hər bir insanın müxtəlif xarakterə və məzmunu malik çoxlu informasiya tələbatları ola bilər.

Uşaqların biblioqrafik informasiya almaqla bağlı olan sənəd tələbatları, maraqları və sorğuları müxtəlifdir. Cəmiyyətdə sənəd tələbatı obyektiv olaraq həmişə var və baş verdiyi dövrün konkret sosial şəraiti ilə şərtlənir. Fərdi tələbat isə fərdin şəxsi xüsusiyyətlərinə görə dürüstləşdirilir.

Uşaqların tələbatları maraqları vasitəsilə reallaşır. Maraq tələbatın səciyyəvi mövcudluq formasıdır. Maraq öz növbəsində informasiya istifadəçisində subyektiv şəkildə formalaşan sorğuya çevrilir. Sənəd maraqları və sorğuları sənəd tələbatlarının səciyyəvi mövcudluq formasıdır.

Uşaq ədəbiyyatı uşaqların yaş səviyyəsinə münasib bir üslubda yazılır. Pedaqoji təlimə əsasən 17 yaşına qədər olan oxucular dörq qrupa bölünür: I Bağcayashlı uşaqlar (3-7), II Kiçik yaşlı məktəblilər (7-11), III Orta yaşlı məktəblilər (11-15), IV Yuxarı yaşlı məktəblilər və yaxud gənclər (15-17). (3)

Uşaqlar üçün əsər yazan hər bir yazıçı bu bölgünü nəzərə alır. Eyni zamanda bilir ki, uşaq ədəbiyyatı oxucuların yalnız yaşı ilə müəyyənləşmişdir. Burada uşağın ictimai mühiti, inkişafı, idrakı, zövqü, nitqi, bilik dairəsi də nəzərə alınır. Uşaq oxucularının tələbatlarını və maraqlarını öyrənərkən bu cəhətlərə diqqət yetirilməlidir. Uşaq yazıçısı bu xüsusiyyətləri nəzərə almadan öz əsərinin ünvanını düzgün müəyyənləşdirə bilməz. Uşaq aləminə dərinlən bələd olan yazıçı yeniyetmələrin yaş xüsusiyyətləri ilə bağlı tələbləri nəzərə alır.

Məzmun və mündəricəsindən, məqsəd və vəzifəsindən görüldüyü kimi, uşaq ədəbiyyatı ayrı-ayrı elmlərlə təmasda yaranıb inkişaf edir. Pedaqoqika, psixologiya, etika, estetika, incəsənət, təbabət və dəqiq elmlər uşaq ədəbiyyatında bu və ya digər dərəcədə qovuşur. Bu elmlərsiz uşaq ədəbiyyatı

bəsit və məzmunşuz görünərdi. Çünki, gəncliyin hərtərəfli inkişaf etməsində bu elmlərin hər birinin özünəməxsus yeri vardır.

Tarixin müxtəlif keçidlərində yaranan uşaq ədəbiyyatı klassik ədəbiyyatın ənənələrini davam etdirməklə xalq həyatını daha dolğun, hərtərəfli işıqlandırmışdır. Beləliklə, uşaq ədəbiyyatı mənəvi-estetik və ideya-məfkurəvi tərbiyə məktəbinə çevrilmişdir. Öz qaynaqlarını əsrlərin dərinliyindən alan Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı tərəvətli, təsirli və uzunömürlüdür. Şifahi xalq ədəbiyyatı xəzinəsinin inciləri – nağıllar, mahnılar, dastanlar, atalar sözləri, lətifələr və s. uşaq ədəbiyyatını xəlqilik və bədii sənətkarlıq baxımından zənginləşdirir.

Məlumdur ki, hər hansı milli ədəbiyyatın zənginləşməsində və inkişafında tərcümə ədəbiyyatı böyük əhəmiyyət kəsb edir. Tərcümə ədəbiyyatı vasitəsilə xalqlar bir-birinin həyat və məişət tərzini, adət və ənənələrini, psixologiyasını, mədəni tərəqqisini, inkişafını və mübarizə tarixini öyrənir. Bu eyni zamanda milli ədəbiyyatların qarşılıqlı inkişafına təsir göstərir.

Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı rus və dünya ədəbiyyatının ən qabaqcıl tərcübələrini əxz etməklə daha da zənginləşir. Müasir dövrdə Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının yayılması və təbliğində biblioqrafik informasiya mənbələrinin rolu əvəzsizdir. Biblioqrafiya sənəd-kommunikasiyaları sistemində vasitəçilərdən biri olmaqla uşaq ədəbiyyatının mövcudluğu, tərkibi, forma və məzmunu haqqında cəmiyyət üzvlərinə biblioqrafik informasiya çatdırır. Biblioqrafiya öhdəsinə düşən bu mühüm funksiyaları müxtəlif formalarda təzahür edən biblioqrafik informasiya vasitəsilə həyata keçirir. Biblioqrafik informasiyanın cəmiyyətdə zahiri təzahür formasının əsasını vəsaitlər təşkil edir. Uşaq ədəbiyyatını özündə əks etdirən biblioqrafik vəsaitlər həm ümumi, xüsusi və şəxsi biblioqrafik mənbələr şəklində mövcuddur. Eyni zamanda bu biblioqrafik mənbələr oxucu və məqsəd istiqamətinə görə tövsiyə və elmi-köməkçi xarakterli vəsaitlərdir. Uşaq ədəbiyyatına dair biblioqrafik informasiyaya olan tələbatın ödənilməsində mühüm rol oynayan bu vəsaitlər Respublika Dövlət Kitab Palatası, M.F.Axundov adına Milli Kitabxana və F.B.Köçərli adına Respublika Dövlət Uşaq Kitabxanası tərəfindən tərtib edilib nəşr edilmişdir.

Bu mərkəzlər içərisində respublikamızda uşaq ədəbiyyatının təbliğində, uşaq mütaliəsinə rəhbərlikdə, uşaqları düşündürən və maraqlandıran məsələlərə dair tədbirlərin təşkili və keçirilməsində F.Köçərli adına Respublika Dövlət Uşaq Kitabxanası mühüm rol oynayır. Respublika Uşaq Kitabxanası uşaq ədəbiyyatının tövsiyə biblioqrafiyasının mərkəzi hesab olunur. Kitabxana fəaliyyətə başladıqdan sonra onun biblioqrafik fəaliyyəti genişlənmiş və müxtəlif yaşlı məktəblilər üçün tövsiyə vəsaitləri buraxmağa başlamışdır. Müxtəlif yaş dərəcəsinə malik olan şagirdlərin sinifdən xaric mütaliəsinə rəhbərlikdə tövsiyə biblioqrafik vəsaitlərinin əhəmiyyəti olduqca çoxdur.

Müasir dövrdə Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının yayılması və təsir dairəsi genişlənmiş və artmışdır. Ölkəmizin xarici ölkələrlə qarşılıqlı mədəni əlaqəsi

uşaq ədəbiyyatının zənginləşməsi üçün zəmin yaratmışdır. Eyni zamanda müasir dövrdə cəmiyyətin informasiyalaşdırılmasında informasiya texnologiyalarının geniş tətbiqi elə bir zirvəyə qalxmışdır ki, kompüter və internet vasitəsilə yer üzərində yaşayan bütün xalqların həyat tərzini ilə gündəlik tanış olmaq mümkündür. Müasir gənclik bəşəriyyətin sivil inkişafını öyrənməli, öz xalqının yaratmış olduğu mənəvi sərvəti də dünyaya yaymağı bacarmalıdır. Bu işdə uşaq ədəbiyyatı ən mühüm vasitələrdən biridir.

ƏDƏBİYYAT

1. "Kitabxana işi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu.-*B.,1998.-16 s.*
2. *Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyevin M.F.Axundov adına Azərbaycan Dövlət kitabxanasında çıxışı //Azərbaycan.-1995.- 6 iyun.*
3. *Namazov Q. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı.-B.,BUN.,2007.-444s.*
4. *Azərbaycan klassik uşaq ədəbiyyatı antologiyası.-B.,Elm,1998.-300s.*
5. *Əliyev Z.H. Azərbaycan bibliografiyasının tarixi: Dərslük.-B.:BUN,2007.-190s.*

C. П. ИСМАИЛОВА

СОЦИАЛЬНЫЕ ПОТРЕБНОСТИ НА БИБЛИОГРАФИЧЕСКУЮ ИНФОРМАЦИЮ ПО ДЕТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрены вопросы значения и роли источников библиографической информации в руководстве чтением детской литературы, в учебном процессе и в воспитании чувства любви к родной земле, в пропаганде детской литературы.

S. P. İSMAYILOVA

SOCIAL DEMANDS ON BIBLIOGRAPHIC INFORMATION ABOUT CHILDREN LITERATURE

SUMMARY

There were described the issues of importance of bibliographic information in promotion of children literature, in children reading mentorship, in teaching and upturning process and in instilling love to motherland in the article.

